

**Національна Академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Лабораторія методології і теорії психології**

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Кафедра практичної психології**

**Київський університет імені Бориса Грінченка
Кафедра практичної психології**

**Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди
Кафедра практичної психології**

Академія наук вищої освіти України

**Управління Державного департаменту пенітенціарної служби України
в Сумській області**

**Український північно-східний інститут прикладної та клінічної
медицини (м. Суми)**

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

**МАТЕРІАЛИ І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

19 – 20 лютого 2015 р.

**Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2015**

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
В КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ**

Балл Г. О. Засади слушної поведінки у складних ситуаціях: раціогуманістичний підхід.....	9
Алексєєва Ю. А. Психологічний аналіз співвідношення феноменів віри та надії у структурі особистості.....	13
Вертель А. В. Криза ідентичності в психоаналітичній антропології Ж. Лакана	15
Володарська Н. Д. Роль сучасної масмедійної культури в психологічній підтримці особистості в юнацькому віці	18
Галян І. М. Дослідження становлення системи цінностей особистості майбутніх педагогів: постановка проблеми	21
Даукша Л. М. Эмоциональный интеллект как фактор преодоления личностных кризисов и трудных ситуаций жизни	25
Дворніченко Л. Л. Справедливість як фундаментальна вимога адаптації особистості до критичних ситуацій життя	27
Дворніченко Л. Л., Шамугія Х. Д. Креативність як антикризова властивість особистості.....	30
Yehorova Vienn Dar'у The studies of psychological resources for self-evolution of personality	32
Завацький Ю. А. Проблема суб'єктивного благополуччя личности в браке	34
Зливков В. Л., Лукомська С. О. Поняття автентичності у гуманістичній психології	37
Камінська С. В. Криза професійної ідентичності як чинник професійної маргінальності фахівця.....	40
Кирпач Н. Б. Реформа системи освіти, як вирішення багатьох гострих психологічних проблем дитинства.....	42
Козир М. В. Формування інформаційної компетентності особистості в кризових умовах.....	45
Козлова І. Ненормативна життєва криза та психологічний стан особистості	48
Корякін О. О. Домінування та лідерство в кризових умовах та критичних ситуаціях життя	51
Кузікова С. Б. Життєва криза і саморозвиток особистості.....	53

будь-якої з них нібито вимагає погодитися із протилежною. Прикра поширеність таких ілюзій заслуговує на серйозний культурологічний та психологічний аналіз.

Алексеева Юлія Аркадіївна

к. психол. н., доцент, докторант
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ВІРИ ТА НАДІЇ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

В умовах сучасної соціальної ситуації, яка супроводжується зростанням кризових подій, актуальним постає питання мобілізації внутрішніх ресурсів особистості для подолання стресогенних факторів. Тому важливим завданням психології є вивчення феноменів віри та надії, їх співвідношення і вплив на особистість в кризових умовах.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що багато вчених (Е. Блох, Ж.-П. Сартр, А. Камю, В. Франкл, Е. Фромм, М. Унамуно, М. Л. Лінецький, Б. С. Братусь, І. А. Джидарьян, К. Муздибаєв) вивчали співвідношення між поняттями віра та надія.

Творець «філософії надії», німецький філософ Е. Блох, у своїх роботах відносив надію й віру до афективної сфери та підкреслював, що вони є позитивними афектами очікування, пов'язаними з майбутнім. Надія, на його думку, – це очікування невизначеного, але принципово можливого позитивного. Проте він уточнював, що надія не тільки афект, але й спрямований акт пізнання. Формою існування надії, за Е. Блохом, виступають денні мрії.

Е. Фромм у своїй роботі «Революція надії» вказував на тісний зв'язок між вірою й надією. «Віра – це переконаність у ще не доведеному, знання реальної можливості, усвідомлення майбутнього. Раціональна віра ґрунтується на здатності до знання, розуміння й на досвіді людини. Подібно до надії, вона не пророкує майбутнє. Надія – це умонастрій, що супроводжує віру. Віра не змогла б протриматися без духу надії. У надії немає іншої основи, крім віри». Е. Фромм визначав надію як внутрішню

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

готовність людини, напружену, але ще не розтрачену внутрішню активність. Об'єктом надії, на його думку, виступає насичене подіями життя, яке телеологічною мовою називають спасінням, а політичною мовою – революцією. Він підкреслює, що надія парадоксальна: з одного боку, вона може бути пасивним очікуванням – як замаскованою формою безнадійності й безсилля, з іншого – виступає мотиватором до дії. Таким чином, Е. Фромм підкреслює мотиваційний аспект надії, що впливає на динаміку людського життя.

Російський психолог К. Муздибаєв підкреслював, що надія це почуття, що виникає при очікуванні людиною досягнення якогось важливого й важкодоступного блага, і є необхідною умовою для активної дії. Разом із тим надія може проявлятися і як психологічний стан людини. Як стверджує К. Муздибаєв, надія – це віра в себе й іншого, на кого людина може покласти і в чий надійності вона впевнена. Надія часто ґрунтується на суб'єктивній довірі до іншого, а не на об'єктивних знаннях і критеріях. Тому особистісні моменти віри підсилюють афективний, ірраціональний характер надії.

І. А. Джидарьян підкреслює, що духовне життя особистості характеризується різноманіттям переживань, серед яких особливе місце посідають три такі глибокі почуття, як віра, надія та любов. Вчена у своєму дослідженні зауважує, що триєдність віри, надії та любові тісно пов'язана з оптимізмом. На думку І. А. Джидарьян, «віра – найбільш близький оптимізму особистісний конструкт, що має не тільки виражену емоційно-почуттєву, але й світоглядну основу, наділений здатністю виходити за межі даного, «наявного буття» у простір майбутнього як бажаного, виправданого і одночасно реально можливого». У всіх своїх формах і проявах віра – це життєва сила, що вміщує в себе переконаність, волю й належність («долженствование»). На думку І. А. Джидарьян, у деяких ситуаціях віра може перейти в надію, яка є «подібним до віри «генералізатором» і потужним фактором оптимістичного світовідчуття людини, способом утвердження буття в її позитивній настроєності на майбутнє». За своїм духовним смислом надія – «це можливість не капітулювати, не опускаючи руки, не зломитися під вагою сьогодення й вантажем минулого».

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

І. А. Джидарьян, розглядаючи віру й надію як підструктури оптимістичної свідомості, відзначала між ними багато спільного в предметному змісті. Проте вона підкреслювала, що при всіх збігах і перетинаннях цих понять між ними існує розбіжність. Протиставлення віри й надії проявляється у їх співвідношенні зі знанням, фактами та ступенем впевненості в досяжності бажаного. Віра, на відміну від надії, є особливим видом переконаності. Предмет віри становлять усі сфери життя. Порівняно з вірою, предметний світ надії більш конкретизований, суб'єктивний і частіше прив'язаний до доленосних подій життя людини, тому він не завжди збігається з вірою. Надія менше, ніж віра, заснована на доказі, обґрунтуванні; у ній більше ірраціонального, інтуїтивного, емоційно-несвідомого, а її мобілізаційний ресурс підключається зазвичай у критичні для життя людей ситуаціях. На відміну від інших вчених, І. А. Джидарьян стверджувала, що надія не містить у своїй структурі вольового компонента й не є поведінковим регулятором життя людини, яке потребує вольових зусиль. Виконуючи втішливу функцію, вона підтримує волю до життя, підносить силу духу, вчить терпінню, повертає людині почуття контролю над обставинами власного життя.

Таким чином, аналіз поглядів вчених показав, що з одного боку надія і віра є підструктурами оптимістичної свідомості і віра виступає основою надії, а з іншого боку ці феномени відрізняються за змістом, формами прояву і функціям.

Вертель Антон Вікторович

викладач кафедри практичної психології
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка (м. Суми)

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ В ПСИХОАНАЛІТИЧНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ Ж. ЛАКАНА

Одним з фундаментальних понять, які були введені Ж. Лаканом, є «стадія дзеркала». У віці від півроку до півтора років у дитини виникає перша самоідентифікація; саме в цей час вона починає впізнавати своє відображення в дзеркалі. Ж. Лакан пише: «Важливо [...] зрозуміти те, що